

SBLIŽOVÁNÍ KULTURNÍ ÚROVNĚ MĚSTSKÉHO A VENKOVSKÉHO OBYVATELSTVA

M. Cejp a kol.: *Sbližování kulturní úrovně městského a venkovského obyvatelstva*. Praha, Ústav pro výzkum kultury 1986, 487 stran

Publikace je závěrečným výstupem tematického výzkumného úkolu Působení kultury na odstraňování rozdílů mezi městem a vesnicí v základních oblastech způsobu života hlavních sociálních skupin obyvatelstva ČSR. Tento tematický úkol je jedním ze tří, které jsou zpracovány v rámci dílčího úkolu Jedinečnost socialistické kultury v dějinách kulturního vývoje lidstva, její charakteristické rysy a funkce.

Publikace se skládá ze syntetické studie PhDr. Martina Cejpa, CSc.: *Sbližování kulturní úrovně, životních podmínek a činností městského a venkovského obyvatelstva* a dílčích studií dalších osmi autorů.

V první části, jejímž autorem je M. Cejp, jsou nejprve rozebírány některé teoretické aspekty kultury vůbec, objasňují se pojmy jako kulturní úroveň, životní úroveň, životní podmínky a jsou hodnoceny vztahy mezi městem a vesnicí. Protiklad mezi vesnicí a městem vyplýval v minulosti z povahy výrobního způsobu a měl tedy nutně antagonistický charakter. Ve městech se soustřeďovaly sociokulturní funkce, venkov zaostával. Likvidací soukromého vlastnictví odstraňuje socialistická společnost antagonistické protiklady mezi městem a vesnicí, neantagonistické rozdíly v životě obyvatelstva těchto sídelních typů však zůstávají. Překonávání těchto rozdílů má v různých oblastech různé tempo; všechny podstatné rozdíly lze odstranit teprve na základě vytvoření materiálně technické základny komunismu (s. 50-51). Tyto rozdíly mezi městem a vesnicí pomáhá odstraňovat mimo jiné právě kultura díky tomu, že v socialismu dochází k její demokratizaci a k budování sítě kulturních zařízení ve městě i na vesnici.

Pro působení kultury na skližování města a vesnice má význam zejména skutečnost, že asi jen 1/3 obyvatelstva vesnice pracuje v zemědělství, zatímco zbytek na vesnici pouze bydlí a dojíždí do zaměstnání ve městě. Tím přichází do styku s městskou kulturou a šíří ji i na vesnici. Zároveň zvyšující se úroveň pracovních činností na venkově vyžaduje vyšší specializaci a tím i vyšší vzdělání pracovníků. Nutnost zvyšovat vlastní vzdělání přináší současně i požadavek růstu kulturní úrovně (s. 62). Jednotlivé rozdíly v kulturní úrovni městského a venkovského obyvatelstva rozebereme v kritice dílčích studií, o které se Cejpova syntéza opírá.

Závěrem formuluje M. Cejp řadu námětů a doporučení, z nichž za stěžejní je třeba považovat doporučení, aby se prosazovala koncepce integrovaných kulturních, sportovních, společenských a rekreačních zařízení, jejichž síť má být vytvářena v rámci okresů a krajů, přičemž v oblasti kontaktů obyvatelů vesnic s uměním je nutné se věnovat především otázkám vhodného výběru (s. 96).

První z otištěných dílčích studií, o které se opírá Cejpova syntéza, je práce PhDr. Ivy Mařikové *Životní podmínky venkovského obyvatelstva ve vztahu ke kulturním potřebám, zájmům a činnostem*. Autorka si všímá migrace venkovského obyvatelstva po druhé světové válce, analyzuje vliv dojíždění vesnického obyvatelstva do zaměstnání, a to jak do měst, tak do střediskových obcí. Dále si všímá růstu vybavení domácností venkovského obyvatelstva, struktury služeb na vesnici a zájmu o kulturní akce na vesnici.

Autorka si osvojila názor vyslovený již dříve pracovníky Výzkumného ústavu životní úrovně, podle kterého je právě vztah k volnému času a názory na jeho nejúčelnější využití největším rozdílem v oblasti kultury mezi městem a vesnicí.

Zatímco na vesnici se na volný čas dívají spíše jako na dobu, kterou je nutno využít aktivně pro zlepšení podmínek ve vlastní domácnosti nebo na vlastním majetku, ve městě je volný čas chápán jako kategorie sama o sobě, kterou je možno využít k pasivnímu odpočinku, nebo sice aktivně, ale takovým způsobem, který přímo nesouvisí s pracovní činností prováděnou ve všedních dnech.

Tento názor nelze ovšem beze zbytku přijmout: i v období kapitalismu navštěvoval rolník např. ochotnická představení, a tudíž v době svého volného času nepracoval jen na zvelebení vlastní domácnosti a vlastního majetku, a tím více to platí dnes. Sportovní využití mládeže nebo např. organizování se rolníků v mysliveckých svazech rozhodně nelze chápat jako pouhou práci sloužící k zlepšení vlastních životních podmínek.

Uvedené schéma podle nás platilo v období patriarchální uzavřenosti vesnice, tedy v období feudalismu, přičemž v českých poměrech nelze je ještě aplikovat na celé toto období. V této epoše skutečně rolník neznal pojem odpočinku v sociálním smyslu, nýbrž jen ve smyslu biologickém, tj. jako dobu nutnou k fyzické regeneraci sil, a vše, co prováděl, souviselo přímo či nepřímo s agrárním cyklem a zemědělskými pracemi.

Autorka dále věnuje pozornost vztahu kulturní tradice vesnice a současné kultury, tedy jinak řečeno vztahu současné vesnice k tradiční lidové kultuře. Uvádí pokusy o využití tradiční lidové kultury při masových oslavách politického charakteru v padesátých letech, ústup od tradičních forem v letech šedesátých, kde příčinu vidí v působení televize, a obnovu tradic v letech sedmdesátých. Bohužel, tato pasáž je podána příliš zjednodušeně (s. 143-144).

Je škoda, že autorka nevyužila rozsáhlé etnografické a folkloristické literatury a pramenů k tomuto problému, zejména materiálů otiskovaných ve Slovenském národopise; přitom nemůže být pochyb, že existence těchto materiálů je autorce známá, neboť cituje i méně známý a dostupný sborník *Socializace vesnice a přeměny lidové kultury* (Sv. I, Uh. Hradiště 1981), kde se však omezuje jen na Pargačovu studii *Význam místních společenských organizací v kulturním životě vesnice* (cit. sborník, s. 309-319).

Zcela stranou naproti tomu zůstaly práce vydané nakladatelstvím BLOK v Brně např. o masopustních tradicích v současnosti nebo o dítěti ve vztahu k tradici lidové kultury. Obnova starých lidových tradic v současnosti se totiž zcela liší od podobných akcí v minulosti, neboť dříve byly tyto lidové tradice funkční, zatímco nyní jde o pouhou zábavu, či vlastně jakýsi druh divadla. Zániku funkčnosti a tím i původního stavu lidové kultury zabránit ve skutečnosti nelze, neboť tento proces je objektivní. Tradice lidové kultury se však stávají součástí širší kultury celonárodní.

V autorčině studii je naproti tomu třeba kladně ocenit velké množství statistických dat, uvedených ve formě tabulek.

Další dílčí studií je práce PhDr. Lenky Kohánkové o *podílu kultury na odstraňování rozdílů mezi městem a vesnicí z hlediska psychologie osobnosti*. Autorka dochází k závěru, že ze tří osobnostních vlastností, totiž temperamentu, motivace a schopností, ovlivňuje společenský tlak pouze motivaci, a právě ta je ovlivněna pobytem na vesnici. V motivaci jednání proto nacházíme největší rozdíly mezi městskou a venkovskou populací, pokud jde o rozdíly z hlediska psychologie.

Kolektivní studie PhDr. Františka Maliny a PhDr. Pavla Klůse *Kulturní dimenze způsobu života obyvatel města a vesnice* vychází ze sociologického zkoumání procesu sbližování kulturní dimenze cestou sond pomocí dotazníků. Autoři zjistili, že obyvatelstvo s pojmem kultura spojuje zpravidla pojem umění a vztah k němu. Potvrdili také převahu zájmu o kutilství a zdokonalování domácnosti u venkovského obyvatelstva.

Problém postoje městského a venkovského obyvatelstva byl rovněž objektem výzkumu PhDr. Karla Schwarze (*Hlavní vývojové tendence ve využívání volného času obyvatelstva měst a venkova ČSR v 70. a 80. letech*), který v zásadě dospěl ke stejným závěrům jako autoři předchozí studie. Zjistil také, že zemědělci mají větší zájem o různé estrády, přičemž alarmující je malý zájem o vzdělávací činnosti (83 % zemědělců o ně nemá zájem vůbec — s. 329).

Studie prom. soc. Lucie Pokorné se zabývá *informacemi o kultuře a otázkami zdrojů, struktury a mechanismů, specifikou jejich působení v podmínkách měst a vesnice*. Autorka končí zajímavým tvrzením, že „protiklad město — vesnice je z hlediska kulturních informací do značné míry teoretickou konstrukcí“ (s. 412). Doporučuje zkoumat otázku informovanosti nikoliv z hlediska velikosti sídla, ale s ohledem na jeho správní statut.

Další prací je studie PhDr. Naděždy Tremlové *Životní prostředí jako významný faktor rozdílu mezi vesnicí a městem*. Podle autorky bude životní prostředí i nadále odlišovat a zvýrazňovat rozdíl mezi venkovem a městem. Funkce venkovského životního prostředí přitom nabývá na významu právě pro obyvatele města.

Problematikou *recepce umění na vesnici* se zabývá podkladová studie PhDr. Věry K m o c h o v é. Klade důraz na význam knih a knihoven a zdůrazňuje také specifické postavení televize na vesnici. Autorka tvrdí, že „lze sledovat vliv televize na ostatní uměleckou recepci, na aktivní vnímání umění i mimo dosah televize. Dokonce platí určitá úměra mezi aktivním vnímáním ostatních uměleckých druhů (divadla, kina)“ (s. 466). Toto tvrzení však podle našeho názoru platí plně i ve městě a je celosvětovým problémem. Je známo, že v celosvětovém měřítku vytlačuje televize film a že proto i počet kin neustále klesá.

Poslední studií publikace je práce prom. psych. Marty Storchové *Životní způsob jako projev základních hodnotových orientací, determinovaných třídami, vzdělanostními a profesionálními faktory ve městech a na vesnici*. Autorka dospěla k názoru, že mezi hodnotovým systémem městského a venkovského obyvatelstva existuje rozdíl. U družstevního rolnictva se udržují některé hodnoty spjaté s dřívějším typem práce, tj. hlavně vazby na kumulaci osobního majetku.

Celkem je publikace *Sbližování kulturní úrovně městského a venkovského obyvatelstva* velmi bohatá na statistické údaje. I když některá tvrzení v I. části (Cejpova syntéza) by vyžadovala podepření pádnými důkazy (např. tvrzení, že „postupně narůstá dělnický charakter ostatních tříd a vrstev“ — s. 47), je kniha velkým přínosem pro prohloubení našich znalostí o současném kulturním vývoji zemědělského obyvatelstva.

PhDr. Jan Rychlík, CSc., Zemědělské muzeum, ÚVTIZ Praha